

Душан Ј. МАРТИНОВИЋ*

ПЈЕВАЧКО ДРУШТВО "ЊЕГОШ" ИЗМЕЂУ ДВА СВЈЕТСКА РАТА (1918-1940)

У периоду између два свјетска рата Пјевачко друштво "Његош" је, као представник вокалног артизма у ондашњој Зетској области па Зетској бановини, било једно од најпопуларнијих пјевачких друштава у Краљевини СХС односно Краљевини Југославији. И у новоконституисаној Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, у којој је држава Црна Гора била непризната, Пјевачко друштво "Његош" је по старом геслу: "Пјесмом срцу - срцем роду", младалачком свјежином и ентузијазмом било врело културних збивања, фокус народне музике и патриотских осјећања и прегнућа. Популарност је постизало благодарећи успјелим турнејама широм Југославије, развеселавајући пјесмом и игром посјетиоце и поклонице фолклора. "Његош" је обилазио готово све веће и важније градове "пожњевши свуда праве тријумфе. Сва стручна критика наше (оновремене) ревијалне и дневне штампе изразила се, тим поводом, најљепше и најпохвалније не само о Друштву и његовим члановима, него и истичући високи умјетнички ниво његових продукција", истиче се у *Званичном алманаху - шематизму Зетске бановине*.¹

Пјевачко друштво "Његош" је ускоро послје евакуисања аустроугарских окупационих јединица са Цетиња, у првој половини новембра 1918. године, у кафани "Југославија" приредило концерт с игранком уз судјеловање Тамбурашког збора. Грађанство је за ту прилику и званично обавијештено да је "приступ слободан", али у "одијело свечаније".² То је, свакако, било прво "забавно вече" у предвечерје послје импровизоване Подгоричке скупштине, која је пожурила да Црну Гору приса-

* Аутор је научни савјетник и члан ЦАНУ.

¹ *Званични алманах-шематизам Зетске бановине*, Сарајево, 1931, стр. 361

² *Ново доба*, Цетиње, I/1918, бр. 7. 10. XI, стр. 4.

једини безусловно Краљевини СХС ...У почетку 1922. године Управа Друштва путем званичних медија моли сва лица "са наклоностима и вољом" да се пријаве Пјевачком друштву "Његош", како би оно постало "добра културна установа".³ Апел је упућен грађанству "имајући у виду прославу преноса костију Владике Рада", како би приликом планирања свечаности 1925. године и друштво "Његош" могло што боље одговорити своме задатку". Управо, с тим у вези, апелује на грађане да се уписују у чланство, којих је било три категорије: помагачи (уплаћивали 12 дин. годишње), утемељачи (50 дин.) и добротвори (100 дин.). У плану је било да се до предвиђене прославе освјешта и нова застава Друштва.⁴

Од 1922. године "Његош" је почео организоване припреме, тако да је у лето 1925. године имало врло увјежбани мјешовити хор, а средином 1926. почиње да, поред вокалне, његује и инструменталну музику.

Судећи по новинским подацима, Пјевачко друштво "Његош" је приредило већ 12. јуна 1924. први успјели концерт "под управом вриједног хоровађе" Јована Милошевића. "Све тачке програма отпјеване су врло добро и између осталих споменућемо као најуспјелију *XI руковет од Мокрањца*", биљежи ондашњи хроничар, који додаје да су "пјевали врло добро соло пјевачи Стамболић и Бастаћ, које је пратио хор"⁵ Ово је, у неку руку, била и "генерална проба" пред предстојећу турнеју у Подгорици и Никшићу.⁶

Неколико дана касније цетињско Пјевачко друштво је у башти Двора - на Петровдан, приредило "свечани кермес са одабраним програмом који је трајао читаву ноћ". Истог датума, пријатну разоноду је "Његош" пружио у току дана и грађанству из околних мјеста које је дошло на петровданске свечаности, а које је "у хладовини дивног Дворског парка провело неколико лијепих часова".⁷

Тих година, када су услови за развој музике били веома скромни, и када је требало ширити видике музичке културе, хоровађа Милошевић се одважно и предано хватао у коштац са многим проблемима организације и репродуковања познатих музичких дјела, упознавајући нашу недовољно музички просвијећену публику са љепотама музике једног Бетовена, Моцата, Сметане и др. Године 1924. извео је Милошевић са солистима и хором «Његош» и оркестром војне музике фрагменте из опере "*Продана невјеста*" Беджиха Сметане, а три године касније (1927) поводом стогодошњице смрти Л. в. Бетовена приредио је свеча-

³ *Црна Гора*, Цетиње, III/1922, бр. 6, 31. I, стр. 3.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Народна ријеч*, Цетиње, VI/1924, бр. 39, 14. VI, стр. 3.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Народна ријеч*, Цетиње, VI/1924, бр. 34, 12. VII, стр. 3.

ни концерт, о чему је извјесни њемачки журналиста у *Dojče Algemajne sajtung*-у писао: "Сигуран сам да има много већих градова у Њемачкој који нијесу чак ни издвојили овај дан. Мало, али културно Цетиње, међутим, достојно га је прославило."⁸

Првих дана августа 1924. "Његош" је пошао на турнеју по Црногорском приморју; одржао је концерте у Бару и Улцињу, гдје га је тамошња публика одушевљено примила и испратила.⁹

Иако је Прво црквено друштво "Његош" више почетних година иза Првог свјетског рата било једино на Цетињу, друго је вегетирало јер није имало довољно материјалних средстава, па је успорено напредовало, боље рећи стагнирало све до 1925. године. Стога је често апеловало на свијест грађана да га помогну новчаним прилозима и судјеловањем и њиховим секцијама - хорској и др., како би могло опстати и напредовати. И они су се ревностно одазивали.

Крајем септембра 1925. Пјевачко друштво "Његош" је, са мноштвом грађана, учествовало у дочеку краљевског пара - краља Александра I Карађорђевића и краљице Марије, који су допутовали да присуствују преносу Његошевих земних остатака из Цетињског манастира на Језерски врх (Ловћен).¹⁰ Те године "Његош" је имао "одличан мјешовити хор за доста напорног и преданог рада његових чланова". Према писању *Народне ријечи* ансамблу су посебно "чар" и "љепоту" давали "изванредно чисти [...] опојни тонови његових женских гласова, код којих су се истицали сопрани и алтови".¹¹

Августа 1926. цетињско Пјевачко друштво је организовало крађу турнеју по црногорским градовима, у Херцеговини и Приморју. Прво је у Никшићу, у Радничко-занатлијском дому, 19. августа одржало успјешни концерт, који је био веома добро посјећен. Сјутрадан, 20. августа, Цетињани су отпутовали за Требиње. Пратила су их чланови никшићког "Захумља" до Трубјеле - до мјеста на којему су исте те године трагично погинули др Нико Бошков Мартиновић¹² и инжењер Милован Мијушковић. Ту је Пјевачко друштво "Његош" убијенима од комитске руке одржало парастос. Цетињски адвокат Гавро Милошевић одржао је пригодну бесједу у којој је обојици одао "заслужену хвалу и признање, износећи њини рад и живот" и осудио злочин.¹³

⁸ Цитат према композитору Марку Рогошићу: *О Јовану Милошевићу*. - У: Јован Милошевић, *Записи народних пјесама из Црне Горе*, Подгорица 2000, стр.210-211.

⁹ Уп. : *Народна ријеч*, Цетиње, VI/1924, бр. 39, 14. VI, стр. 3.

¹⁰ *Народна ријеч*, Цетиње, VII/1925, бр. 39, 1. X, стр. [1]

¹¹ *Ibidem*, бр. 41, 17. X, стр. 3.

¹² Уп.: др Душан Ј. Мартиновић, *Дивизијар Митар Бошков Мартиновић (1870-1954) Живот и рад*, Подгорица 1998, стр. 251-256.

¹³ *Слободна мисао*, Никшић, V/1926, бр. 205, 22. VIII, стр. 3.

Поводом десетогодишњице "Уједињења Црне Горе и Србије", цетињско Пјевачко друштво је приредило у сали "Дома слободе" велики концерт са игранком. Концертни дио био је изведен са двије тачке Мушког збора. Двије тачке баритон соло отпјевао је Драгиша Орлић, док је, такође, двије тачке соло сопран отпјевала умјетница Марија Герасимовић-Леонтовић, "која је била нарочито акламирана великим аплаузом и обдарена са неколико букета цвијећа".¹⁴ За Мјешовити хор "Његош" констатује се да је "врло лијепо и складно отпјевао композиције од М. Милојевића, "Ноћ" и од Ст. Мокрањца, "Козар", који је комад, може се рећи, врло добро изведен."¹⁵ На репертоару су били још Грик, Ђорђевић и др. Несумњиво, био је то "један од најбољих концерата који је ово друштво дало посљедњих година, што се може захвалити његовом хоровађи **Михаилу Јукачинском**".¹⁶ Тада су се пред цетињском публиком први пут појавили и малишани "од 12 година највише", и присутни су били "напросто изненађени толиким успјехом ове дјеце, за кратко вријеме од пола године". С тим у вези даје се похвална оцјена за успјех младих музичара, не само хоровађи Михаилу Јукачинском,¹⁷ већ и Душану Н.Мартиновићу и Марку Бановићу, учитељима Музичке школе.¹⁸

Музичко друштво "Његош" се новембра 1929. обратило на адресу разних установа да му, у складу са својим материјалним могућностима пружи помоћ у циљу припрема и организовања "велике свечаности" у поводу "развијања и освећења барјака" који му је поклонио краљ Александар I Карађорђевић. Друштво је тада планирало да на дан свечаности - 17. децембра 1929. сакупи "око три стотине пјевача из свих крајева Бановине да заједно, сложено запјевају нашу химну, што до сада није био случај".¹⁹ За ту прилику Пјевачко друштво "Његош" наручило је "нове униформе за војне музиканте код познате фирме Браће Мијатовић у Цетињу".²⁰ Тада је Пјевачко друштво "Његош" преименовано у Музичко друштво "Његош" са задатком да његује умјетничку и народну, вокалну и инструменталну музику (поред националне и општесловенску и уопште музичку умјетност), са одсјецима: Хор "Његош",

¹⁴ *Црна Гора*, Цетиње, IX/1928, бр. 20, 3. XII, стр. 3.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Слободна мисао*, Никшић, VII/1928, бр. 327, 9. XII, стр. 2.

¹⁷ Јукачински је прије доласка на Цетиње био наставник Никшићке гимназије, затим је био пет школских година (1932/33-1936/37), контрактурални привремени учитељ вјештина у Цетињској гимназији, послје чега му се губи траг! Ми, заправо, нијесмо могли на основу расположиве документације утврдити гдје је наставио своју музичку каријеру? Умро је на Цетињу у крајњој биједи за вријеме окупације 1943. године. Свирао је даноноћно – до потоње уре!

¹⁸ *Црна Гора*, Цетиње, IX/1928, бр. 20, 3. XII, стр. 3.

¹⁹ *Преглед*, Цетиње, I/1929, бр. 2, 22. XI, стр. 4.

²⁰ *Ibidem*.

Оркестар "Његош" и Музичка школа "Његош". "Његош" је тада примио и покровитељство краља Југославије који чин су пратиле и одређене привилегије, али и одговарајуће обавезе. Те године су донесена и усвојена нова Правила у којима је, поред осталог, наглашено да "рад Друштва искључује политички значај", иако га је он у одређеном смислу увелико имао.²¹

Тридесетих година Музичко друштво "Његош" својим радом привукло је на себе пажњу и добило разна признања. Прихватајући се покровитељства краља Југославије, Александар I Карађорђевић, даровао је Друштву скупоцјену заставу и послао краљевића Петра да застави кумује. Приликом посвете заставе, као и раније, 1925. године, за вријеме преноса Његошевих мошти на Ловћен последије обнове Капеле на Језерском врху, суверен Краљевине Југославије изразио је жељу да Друштво "Његош" види и у Београду. Дакако, то је била и жеља чланова Друштва да посјети свог покровитеља у његовој резиденцији у "Белом двору" и да се вине изван оквира своје уже домовине Црне Горе, да своју пјесму пренесе на обале Саве и Дунава у престоном граду Београду. Стога је тадашња Управа коју су сачињавали: *Милан Рамадановић* - председник, *Саво Милуновић*, *Милан Милановић*, др *Всеволод Новиков*, *Саво Мартиновић*, *Спасо Мијатовић* и *Марко Бановић*, ступила у контакт с маршалом "Белог двора" и преко њега сазнала расположење високог покровитеља да може почетком марта 1931. године остварити своју жељу и посјетити престоницу Југославије. У складу са овим, Музичко друштво "Његош" је планирало своју прву велику турнеју: 1. и 2. марта 1931. у Београду, а иза тога: у Новом Саду, Загребу, Сарајеву и Мостару.

За ову своју велику турнеју у најразвијеније културне центре прве Југославије, "Његош" је направио и велике припреме. Посебне задатке је добила Музичка секција (*Никола Сељанков*, *Михаило Јукачински*, *Васо Косић*, *Косто Ћуфка* и *Спасоје Поповић*), са предвиђеним вођом пута - *Александром А. Рајнвајном*.

Упућени су дописи бановинским управама, Београдској, Новосадској и Загребачкој општини и низу пјевачких друштава, и то: у Београду - Првом београдском пјевачком друштву, Пјевачком друштву "Милошевац"; у Новом Саду - Музичком друштву, Њемачком евангелистичком пјевачком друштву "Jugenthor", Њемачком пјевачком друштву "Frozin"; у Загребу - Српском пјевачком друштву и Академском пјевачком друштву "Балкан"; у Сарајеву - Српском пјевачком друштву "Слога", јеврејском пјевачком друштву "Лика", Пјевачком друштву "Петар Велики" и Хрватском пјевачком друштву "Требевић". Дописи адресирани на горње субјекте садрже податке о датумима гостовања и замолнице за помоћ

²¹ Др Ђоко Д. Пејовић: *Просвјетни и културни рад у Црној Гори*, Цетиње 1982, стр. 180.

при организацији боравка, исхрани и обезбјеђивању погодних сала за извођење концерата, затим рекламирању и продаји улазница.

Управа Музичког друштва "Његош" није пропустила прилику да се обрати овим поводом и разним пријатељима, у првом реду Црногорцима, у наведеним градовима: А. Пашћану, диригенту Новосадског музичког друштва, др Станку Матановићу, шефу Хируршког одељења Болнице и др Милану Краљевићу у Новом Саду; др Нику Копривици, заступнику ауторских права "Његоша" у Дубровнику, да припреми све што је потребно за извођење концерата изван Зетске бановине (дозволе, плаћање паушала и др.).

Програм Умјетничког друштва "Његош" за гостовање 1931. године брижљиво је припреман, а изгледао је овако:

Државна химна,

С. Мокрањац: *Пјесме из Црне Горе* (IX "Руковет")

Др М. Милојевић: *Југословени,*

Ј. Готовац: *На Вардару,*

Е. Адамић: *Вечерња песен,*

С. Мокрањац: *Козар,*

С. Мокрањац: *Њест свјат,*

Др М. Милојевић: *Изгнаничке пјесме*

а) *Молитва изгнанника и*

б) *Порука,*

С. Христић: *Јесени,*

С. Мокрањац: *Пјесме са Косова* (XII "Руковет"),

Јосип Јанић: *Била једном ружа једна и*

И. Бајић: *Комитске пјесме.*

(Пјесме под 11 и 12 узете су као резервне²²)

Концертни програм је достављен благовремено свим организаторима у Београду, Новом Саду, Загребу, Сарајеву и Мостару. Тада је Хор Друштва "Његош" имао укупно 75 чланова, од којих је било 50 мушких и 25 женских. Из једног списка чланица Хора "Његош" сазнајемо имена и презимена за 24, и то су: Елза Милошевић, Злата Поповић, Полка Вилке, Олга Новиков, Јелена Сељников, Марија Малишић, Цица Вујовић, Ђузеп Јовановић, Варвара Домажирова, Олга Поповић, Вјера Златаров, Босилка Поповић, Јелена Вујовић, Ана Петковић, Милица Мијатовић, Даница Вујовић, Милица Вукмировић, Анастасија Јовановић, Ђорђина Радуловић, Јелена Вилић, Босе Филиповић, Смиља Иванишевић, Христина Рашковић и Васиљка Лазаревић.²²

²² Према Списку чији се оригинал чува у приватној архиви дипл. арх. Драгана Спасића.

(Ко су поименично били мушкарци чланови Хора "Његош" ми нијесмо, на жалост, наишли на одговарајуће податке, па не можемо навести њихова имена.)

Поводом одржаног концерта "Његош" на сцени београдског Народног позоришта др Милоје Милојевић, познати српски композитор и музички критичар, веома је похвално писао. У *Политици* о овом концерту писао је Милојевић као о прворазредној музичкој и националној манифестацији. Ево његових оцјена:

" 'Његош' је певачко друштво чија дисциплина стоји на завидној висини. Том својом дисциплином оно у првом реду и изнад свега задивљује. А та дисциплина проистиче из неоспорног одушевљења чланова 'Његоша' за високе идеале свога певачког друштва. Ти идеали су чисто уметнички и национални. Подићи музички ниво Цетиња, приказати гордом Цетињу до кога је степена доспела наша музичка култура, и, с друге стране, с песмом челичити дух нације [...]. "

Познати српски музичар, затим о диригенту "Његоша", додаје:

"Г. Јукачински, одлучни и предани музички шеф 'Његоша', донио је из своје отаџбине, Русије, велике традиције хорског певања [...]. Јукачински воли бујну динамику, звук у динамици, воли, рекли бисмо, неку врсту звучног каприса [...]; обраћа се нарочитим интересом и пажњу изненадним динамичним преливима, изненадним преласцима из форте (јако) у пјано (тихо) и обратно. Нарочито у кратким мотивима и фразама".

Др М. Милојевић посебно потенцира да је Пјевачко друштво "Његош":

"са невероватном гипкошћу умело да се потчини амбицијама свога диригента. Динамичне сенке, тако уперане и савршено уједначене у целом хору, други су елеменат који задивљује када слушамо 'Његош'. То доказује да су однос певача у хору и њиховог музичког вође потпуно присни [...]"

Мериторни критичар даље наводи и појединости из изведеног програма, с којима поткрепљује своје стручне тврдње. Тако, на примјер, за три композиције је он аутор, све три патриотске, посвећене домовини ("*Југословене*", "*Молитву изгнаних*" и "*Поруку*", коју је по његовом мишљењу веома успјешно отпјевао проф. Вук Ћоровић "својим меким тенором") - Јукачински је "осетио и верно их тумачио, и патетично и болне елементе у њима он је умео да изнесе са подједнаким разумевањем, а његов збор је свима својим симпатичним звучним моћима следио намерама" диригента - запажа Милојевић. Он не пропушта да истакне да је и остали програм био на потребној висини, и то: "*На Вардари*" од Готовца

(мушки хор) и мјешовити хорови: од Мокрањца " *девета и дванаеста* "Руковет" и "Козар", а од Христића " *Јесен* ", те да је било *Њест свјат* ", веома интересантно чути црногорске пјесме (*девета* "Руковет"), које су интерпретирали људи са Цетиња "са неким исконским натурализмом".

Др М. Милојевић компетентно, и очигледно искрено, констатује:

"Ми који смо '*Козара*' и '*Њест свјат*', певали под њиховим аутором Мокрањцем можемо да кажемо да је г. Јукачински апсолутно верно осетио дух тих дивних композиција, међу којима '*Козар*' и '*Њест свјат*' иду у ремек-дела наше музичке литературе. "

И Христићеве "*Јесени*", по мишљењу Милојевићевом, вјерно су протумачене, у закључку овај познати музички критичар вели: да и много старија пјевачка друштва, из већих градова но што је Цетиње не би могла "да се подиче таквом дисциплином и динамичном сенчењу при певању"; да је "Његош" тада одиста "представљао част Цетиња и нације" и да је, без икакве сумње "за Београд била радост што је учинио тако драгоцену познанство, као што је познанство са 'Његошем' са Цетиња и његовим музичким вођом Г. Јукачинским".²³

Послије концерта одржаног 2. марта 1931. у Народном позоришту у Београду, Друштво "Његош" је добило "Ловоров вијенац Обилића и спомен албум Југословенског певачког савеза." - Послије концерта приређен је свечани банкет код "Српског краља" за 120 особа.²⁴

Београдска *Политика* је и даље пратила "Његошеву" турнеју по Југославији. Њен новосадски дописник је истицао да ће "Познато певачко друштво 'Његош', које је са великим успехом приредило концерте у Београду", доћи у Нови Сад гдје им "сва новосадска певачка друштва и остале културне, просветне и националне установе спремају свечани дочек". Приликом гостовања у Новом Саду "Његош" је 11. марта 1931. приредио величанствен концерт са игранком у дворани хотела "Слободе" и том пригодом Новосадска општина је у Официрском дому приредила велики банкет.²⁵

Београдски лист у броју 8207, од 13. марта 1931. биљежи да је цетињско Пјевачко друштво "Његош" са одушевљењем примљено у грађанству Сарајева када је у концертној дворани Народног позоришта, препуној публике, доживјело овације. Тада му је предат "Ловоров вијенац", а послије одржаног концерта приређен богати банкет у хотелу "Европа", гдје је Цетињане поздравео градоначелник града на Миљацки.

²³ Др Милоје Милојевић: *Концерт "Његошев" са Цетиња*. - *Политика*, XXVIII/1931, бр. 8197, 3. III, стр. 6. Потпис: Др М. М.

²⁴ *Епоха*, Цетиње, II/1931, бр. 8, 7. III, стр. [1].

²⁵ *Политика*, Београд, XXVIII/1931, бр. 8194, 4. III, стр. 6.

И у Мостару, 12. марта те године, "Његоша" су на станици корпоративно дочекали пјевачка друштва "Гусле" и "Гајрет", представници разних културних и хуманитарних друштава, представници власти и велики број грађана. "Његош" је 13. марта приредио у Официрском дому богат умјетнички програм.²⁶

Цетињски лист *Епоха* о успјелом гостовању Пјевачког друштва "Његош" кроз Југославију, писала је као о важном културном догађају. У уводнику овог листа се каже:

"Нека у гласовима који нам стижу о хучним успјесима 'Његоша' у Београду има понешто и претјераности и куртоазије културне метрополе, и домаћинске љубазности; нека је овај приход посматран и под углом националног манифестовања; нека је све то, али изгледа, да је ипак сигурно, да нас је 'Његош' у престојници достојно представио".²⁷

Покровитељ краљ Александар I Карађорђевић је послје успјелог концерта на Двору, одржаног 3. марта 1931, изразио своје задовољство и подарио Музичком друштву "Његош" 30.000 динара, што је за оно вријеме била знатна новчана сума.²⁸ "Његош" је помагала и Краљевска банска управа. Године 1930. додijелила је Друштву 10.000 динара.²⁹ Кадровски и економски ојачано Музичко друштво "Његош" је тих година припремало велику турнеју кроз Југославију, Чехословачку и Албанију.³⁰ Оркестар "Његош" је још 1930. године добио инструменте од кћерке бившег чехословачког предсједника Томаша Г. Масарика.³¹

Цетиње као сједиште Зетске бановине тих година бива привлачно и за разне позоришне ансамбле и музичке групе.- У јуну су 1931. гостовале одличне трупе "Ljubljanskog gledališča", што је представљало "првокласне умјетничке догађаје Цетиња". Том приликом словеначка културно-умјетничка трупа је дала два концерта својих домаћих писаца (Цанкара, Голарева). Домаћа штампа биљежи да су тада и "чланови распуштене цетињске трупе давали [...] опроштајно вече са комбинованим програмом". Пјевали су Моцартову оперету "*Бастујан и Бастујана*", затим неколико фрагмената из "*Фреските*" и "*Грофице Марице*". У интермецу од оперете до Беговићевог комада "*Пред испитом зрелости*", казивао је Петричић успјелу "*Голготу*" Милете Јакшића, "са много смисла за рецитаторско интерпретирање пјесама уопште". Цетињске новине биљеже да је "Госпођа

²⁶ *Политика*, Београд, XXVIII/1931, бр. 8207, 13. III, стр. 10.

²⁷ *Епоха*, Цетиње, II/1931, бр. 8. 7. III, стр. [1].

²⁸ *Слободна мисао*, Никшић, IX/1930, бр. 45, 2. X, стр. 5.

²⁹ *Слободна мисао*, Никшић, XII/1933, бр. 3, 22. I, стр. 5.

³⁰ Др Ђ. Д. Пејовић: оп. цит.

³¹ *Епоха*, Цетиње, I/1930, бр. 4, 28. VI, стр. 2

Радомска била јунак вечери и у оперети са својим меким лирским пријатним гласом и у комедији са својом живахношћу и необично лијепом дикцијом". Новински изјавилац не пропушта прилику да помене и два домицилна умјетника: Душана Поповића и Васа Косића, који су својим неоспорним талентима допринијели свеколиком спектаклу.³²

Није на одмет подсетити и на једну занимљиву епизоду из рада Музичког друштва "Његош" тих година. Оно је 7. јануара 1930. било гост Позоришном друштву у Добрском Селу, којом је приликом концертирало на челу са Душаном Мартиновићем.³³

Година 1931. била је посебно бирићетна за Музичко друштво "Његош". Почетком марта те године цетињско Пјевачко друштво је посјетило сва важнија мјеста Југославије и приредило концерте. Судећи по мјеродавним критикама у штампи, "Његош" је показао изванредно лијепе резултате! У цетињским *Записима* дао је Радосав Меденица цјеловит приказ двају концерата што их је Музичко друштво "Његош" извело у Београду. Наиме, Р. Меденица биљежи:

"Биле су то две пријатне вечери одушевљења, плескања, овација али и правог умјетничког уживања, јер певачко друштво 'Његош' представља у истини једну културну тековину не само Цетиња, него и читаве уже домовине". Овај наш врсни фолклориста - критичар, даље истиче:

"Ми који смо 'Његош' слушали на Цетињу пре три године, имали смо још једно задовољство више него остали: задовољство што се *'Његош'* у тако кратком времену израдио у певачко друштво прворазредних квалитета, које с поносом може свуда да носи своју заставу и да тражи аплауз не из учтивости и ради гостопримства, него праведну и заслужену награду за свој истински велики труд и успјех" (курзив наш!).

"А тај успјех - наставља Меденица, везан је несумњиво највише за име *вредног, културног и музички обдареног г. Михаила Јукачинског, диригента 'Његошевог'* (курз. - Д. М.). Тај фини и скромни човек постигао је оно што је код наше средине ретко коме испадало потпуно за руком: да савршено, до највећих скурпулозности, дисциплинује своје певаче, да их привикне на најфиније и најосетљивије нијансе и преливе и да тако ваја са њима линије које су беспрекорно чисте и изразите. Та ретка дисциплина која је потписатога за време читавог концерта потсећала на један чувени лајпцишки збор од три мушка хора, надокнађивала је оно што

³² *Преглед*, Цетињер, II/1930, бр. 3, 24. I, стр. 3.

³³ Радосав Меденица: *Два концерта "Његоша" у Београду (1. и 3. марта ове године)*. - Записи, Цетиње, VIII/1931, књ. IX, св. 4 (април), стр. 254-255.

'Његошу' још недостаје у погледу пуноће и сазвучја, у погледу извођења великих замашних контура, оних дубоких импресивних целина које пружају мирни мелодијски ставови. Јер, и то је тачно речено, г. Јукачински је својим динамичним интерпретацијама надокнађивао оно што 'Његошу' недостаје у том погледу. "

Меденица у стилу познатог фолклористе и објективног критичара, на крају, са посебним симпатијама апострофира:

"Та динамична бујност, полет, грч, изломљена линија импресионарају несумњиво слушаоце у знатној мери [...]", додајући да је задовољство утолико веће и успјех Друштва утолико потпунији и симпатичнији, када се зна да га чине цетињски занатлије и мајстори "људи који после тешког и уморног рада за тезгом, кројачким столом, уз тутањ плеха или чекића налазе још толико времена, и носе у себи толико љубави, идеала и пожртвовања, да данима и месецима своје слободно време жртвују љубави према лепоти и културном дизању себе, свога места и своје уже домовине. Ти добри људи оставили су, ето, ношени том љубави и вером, и своја редовна занимања, да и по другим и великим местима наше земље [...] покажу своје умеће, културни и национални програм" који, како мериторно констатује проф. Меденица "могу послужити за углед".³⁴

И подгоричка *Зета* писала је 1931. године поводом турнеје Музичког друштва "Његош" по разним југословенским културним средиштима да је "разбило окове конвенционалности - и провинцијска етикета није му сметала да пожње иако релативне - ипак велике успјехе на првом и врло тешком путу кроз прозор умјетности и необазриву критику".³⁵

И на годишњој скупштини Музичког друштва "Његош", којој је 30. августа председавао дотадашњи председник **Милан Рамадановић**, констатовано је да је ансамбл у току те 1931. године имао врло успјелу турнеју. За новог председника је на годишњој скупштини изабран **Душан Пајевић**, банкарски чиновник.³⁶

Године 1931. Музичко друштво "Његош" своје редовне пробе почело је 10. маја по утврђеном распореду: понедељком - сопрани и алтови, уторком - тенори, сриједом - басови, а петком - заједничка проба. Пробе су одржаване у просторијама Читаонице и трајале су по један и по час.³⁷

Од 1. септембра 1931. до средине јула 1932. године рад друштва "Његош" је био плодан и то је раздобље посебно значајно и стога што је

³⁴ В.: *Шта чујемо?* - Зета, Подгорица, II/1931, бр. 24, 14. VI, стр. 4.

³⁵ *Зетски гласник*, Цетиње, 1931, бр. 55, 2. IX, стр. 3.

³⁶ *Зетски гласник*, III/1931, бр. 18, 25. IV, стр. 4.

³⁷ *Зетски гласник*, IV/1932, бр. 57, 27. VII, стр. 3.

образован Мјешовити хор који је бројио преко 70 чланова. Друштво је знатно проширило свој репертоар који је увјежбаван у новоизнајмљеној згради за Хор и Музичку школу која је отпочела са радом 1. септембра 1931. године.³⁸

Иницијатор оснивања Музичке школе био је Јован Милошевић. Ова школа је радила при пјевачком друштву «Његош»; њен први директор и наставник неколико предмета био је управо Јован Милошевић. У организационом и наставном процесу ове школе значајну помоћ Милошевићу су пружали музички педагози и композитори: Чех Бохуслав Шула и Мило Ципра, касније познати хрватски композитор, који је у својим дјелима користио и црногорски фолклор (*Симфонијета* – писана на Цетињу, 1934. године).

Музичка школа "Његош" је отпочела рад благодарјећи помоћи и субвенцији коју је добијала од надлежних власти, а да би омогућила што већем броју ученика похађање наставе и тим допринијела музичком васпитању и културном подизању црногорске младежи увела је извјесну школарину. То сазнајемо из новинских података. Заправо, почетком фебруара 1933. године Канцеларија Музичког друштва "Његош" вршила је упис на четири одсека, са одређеном партиципацијом мјесечне школарине, и то:

- Клавир и соло пјевање - 100 динара;
- Клавир - 100 динара;
- Виола и други гудачки инструменти - 60 дин. ;
- Дувачки инструменти - 40 дин.

Године 1932. Музичко друштво "Његош" приступило је интензивном раду на припремама за турнеју коју је било планирало за ту годину по разним крајевима Краљевине Југославије, као и изван њезиних граница.³⁹

Уочи Петровдана те године одржало је концерт у Народном позоришту. Тада је Мјешовити хор са преко 60 чланова наступио са одабраним програмом који је цетињска публика свесрдно прихватила.⁴⁰

Средином јула 1932. Музичко друштво "Његош" одржало је годишњу скупштину на којој је поднесен исцрпан извјештај из којег сазнајемо да је Мјешовити хор имао преко 70 чланова. Овај хор је припремио разноврстан репертоар који је извођен на свим државним свечаностима, на разним хуманитарним, просвјетним и другим приредбама националног карактера и значаја. Помиње се судјеловање Хора "Његош" прили-

³⁸ *Цетињски одјек*, II/1933, бр. 27. 5. II, стр. 4.

³⁹ *Зетски гласник*, IV/1932, бр. 7, 27. I, стр. 3.

⁴⁰ *Зетски гласник*, IV/1932, бр. 52, 9. VII, стр. 3.

ком дочека краља Александра на Цетињу те године, или, пак, пригодом отварања аутомобилског пута Цетиње-Будва, итд.

На годишњој скупштини одржаној 14/27. јула изабрана је нова Управа: предсједник - **Душан Пајевић**, потпредсједник - Михаило Бајић, одборници - Зарија Филиповић, Михаило Маркуш, Михаило Милићевић, Злата А. Поповић, Милан Буј, Радомир Николић и Ђуро Ђуровић. У Надзорни одбор изабрани су: Милисав Добричанин, Марко Чурчић, Божо Чакић, Ристо Гордић и Лука Зачиранин.⁴¹

Година 1932. значајна је за историјат Музичког друштва "Његош" и по томе што је оно прославило своју 25. годишњицу постојања. Тим поводом приређена је велика свечаност на Цетињу, са вагрометом (бакљадом) и народном манифестацијом. На свечаној академији о настанку и развоју Пјевачког друштва говорио је Душан Пајевић, предсједник. И ђенерал Максимовић је, као краљев изасланик, бесједио честитајући јубилеј Друштва. "Његош" је увече у Зетском дому приредио свечани концерт са разноликим програмом. Краљ Југославије је поводом овог јубилеја одликовано друштвену заставу Орденом југословенске круне V реда.⁴²

"Његош" је тада имао добро организовани хор. Управа Друштва је предузела неопходне кораке да попуни постојећу "плек-музику" и да оснује "свој оркестар". Констатовано је и то да се очекује од "високог покровитеља" помоћ за набавку нужних инструмената у којима је Друштво оскудијевало, с тим што је посебно наглашено "да Цетиње, као сједиште бановине треба да има и да свим средствима помаже ову културно-просвјетну институцију".⁴³ У вези с тим, апеловано је на све Цетињане који имају љубав према пјесми и музици "да својом активном сарадњом допринесу да Друштво "Његош" достигне максимум у свом плодносном раду".⁴⁴

На позив раније помињане кћерке Томаша Масарика, "Његош" је организовао турнеју кроз Чехословачку Републику, највише се задржавајући у њеној метрополи - Златном Прагу на Влтави.⁴⁵

Упркос извјесним сукобима и трзавицама "и несимпатичним сударима у бившим друштвеним управама", који су дошли до изражаја 1933. године, било је извјесних застоја и ометања нормалног рада,⁴⁶ због чега су неки чланови упућивали јавне критике Управи и дијелу

⁴¹ Х. : *Скупштина Друштва "Његош"*. - Зетски гласник, IV/1932, бр. 57, 27. VII, стр. 3.

⁴² *Свечана прослава музичког друштва "Његош"*. - Зетски гласник, IV/1932, бр. 99, 21. XII, стр. 2-3.

⁴³ Уп. Никола Дориомедов: *Једна значајна прослава*. - Зетски гласник, IV/1932, бр. 98, 17. XII, стр. 2. Потпис: Н. Д.

⁴⁴ *Зетски гласник*, IV/1932, бр. 102, 31. XII, стр. 3.

⁴⁵ *Цетињски одјек*, II/1933, бр. 27, 5. II, стр. 4.

⁴⁶ Ibid.

чланства које "флегматично посматра проблеме", па, стога, Друштву "пријети опасност даљег опстанка",⁴⁷ ипак су несугласице и конфликти превладани и остварени нови резултати. О једном концерту инструменталне и вокалне музике приређеном трећег дана Ускрса у Зетском дому, на којему је учествовао и ансамбл хора, чији је број износио више од 50 чланова, писао је С. Мијатовић веома позитивно, запажајући да су "сви присутни осјетили те вечери благодет, величину и снагу музичке изражајности посредством симфоније - тог најпотпунијег и најдубљег облика музичке умјетности".⁴⁸

И 1933. година је била у знаку активности Музичког друштва "Његош" да повећа чланство у "свој пјевачки хор", употпуни "своју музику" и организује "свој оркестар", с обзиром на то да су имали у плану "да кроз који мјесец посјете све веће вароши на југу државе и одрже концерте", а прије тога "да посјете све веће вароши дуж приморја" Зетске и дијелом Приморске бановине. У "мање и веће турнеје" које је Друштво предвидјело почетком те године, било је планирано да у прољеће посјете поједине градове на сјеверу Краљевине Југославије, а затим наставе турнеју у Чехословачку, одрже концерте у Брну, Братислави и Прагу, а при повратку у Љубљани, Сушаку и Сплиту. На крају се истиче намјера да "Његош" посјети и Краљевину Албанију (Скадар, Драч и Тирану), гдје су били планирани концерти, у циљу културно-просвјетне сарадње "два сусједна народа". Тако је Музичко друштво "Његош", са доста амбиција конципирало културне планове, са претензијама "да буде по свему узор просвјетно-културним друштвима на југозападу" југословенске државе "и на понос и славу нашег Цетиња". Треба рећи да је тада "Његош" имао: пјевачки хор, блех-музику и штрајх-оркестар.⁴⁹

Ова, 1933. година, забиљежена је по томе што је 23. јула извршено освећење и свечано отварање Дома Музичког друштва "Његош", са историјама за његов хор, оркестар и Музичку школу (Александрова ул. бр. 16).⁵⁰ Свечаност је уприличена поводом прославе 25. годишњице постојања Друштва. Послије црквеног церемонијала освећења, наступили су хор и оркестар под диригентском палицом Михаила Јукачинског. Пригодну бесједу је одржао предсједник Друштва - Душан Пајевић, у којој је подсјетио на оснивање и развојну линију "Његоша", потенцирајући његово учешће у свим важнијим догађајима културно-просвјетног и на-

⁴⁷ Томо Златичанин: *Шта се ради у Друштву "Његош"?* - Зета, Подгорица, IV/1933, бр. 42, 15. X, стр. 4.

⁴⁸ С. Мијатовић: *Концерт инструменталне и вокалне музике.* - Записи, 1933, књ. XII, св. 4 (април), стр. 244-245.

⁴⁹ Уп. : *Зетски гласник*, Цетиње, V/1933, бр. 1, 7. I, стр. 7; бр. 3, 18. I, стр. 3.

⁵⁰ *Зетски гласник*, V/1933, бр. 53, 22. VII, стр. 4.

ционалног карактера, који су и официјелно обиљежавани у минулом времену. Приликом прославе 25. годишњег јубилеја Пјевачког друштва "Његош" покровитељ му је поклатио "скупоцјени барјак, обилну новчану помоћ" и "одликовано Друштво орденом св. Саве V и IV степена и даровао овај Дом".⁵¹

Дом је био прилично простран. На првом спрату су се налазиле четири учионице, а у приземљу повећа дворана за пјевачке пробе; "све су собе (биле) доста простране и згодне за потребе Друштва, а сала за приређивање јавних представа". Собе су биле лијепо декорисане сликама домаћих и страних умјетника, а "на почасном мјесту налази(ла) се бронзана биста владике Његоша и велики портрет Њ. В. Краља и Престолонаследника Петра".⁵² Очигледно био је то пријатан амбијент за окупљање и друштвено дјеловање. . .

Послије прослављеног јубилеја Музичко друштво "Његош" је неколико наредних година "спавало на ловорикама"; имало је дужу паузу у свом раду, што сазнајемо из једне музичке репортаже са Цетиња. Наиме, на једној краткоталасној радио станици из Београда, коју је пренио званични службени лист *Зетски гласник* записано је да је импровизовани мушки хор, састављен од 14 бивших чланова Друштва "Његош", "отпјевао са пуно разумијевања" искључиво народне пјесме, "што је (била) заслуга како самих извођача, тако и вриједног хоровађе г. Јукачинског". Хроничар се пита, међутим, "[...] шта је са хором Музичког друштва 'Његош' и да ли тај хор уопште постоји упркос томе што на Цетињу има велики број одличних пјевача - мушких и женских".⁵³ Може се, дакле, између редова новинског написа наговијестити да је узрок неактивности било извјесно трвање и неслагање, којег је било и раније! С овим у вези, хроничар закључује: "Не би било добро да развој овог друштва кочи лични моменат".⁵⁴

Упркос одређеној кризи у раду Музичко-пјевачког друштва "Његош", која је услједила у раздобљу од неколико година, средином треће деценије XX стољећа (1933-1937), цетињски јубиларац је и 25. XII 1937. прославио 30. годишњицу свога постојања и јавног дјеловања, када је у Позоришту Зетски дом одржао "свој јубиларни концерт".⁵⁵ Да ли је и ова годишњица пробудила Друштво "Његош" из дремежа који је, несумњиво, имао између два јубилеја, тешко је поуздано рећи.

⁵¹ Никола Дориомедов: *Свечано отварање Дома Музичко-пјевачког друштва "Његош"*. -Зетски гласник, V/1933, бр. 54, 26. VII, стр. 2.

⁵² Ibidem.

⁵³ *Зетски гласник*, IX/1937, бр. 67/68, 21. VIII, стр. 3.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ *Зетски гласник*, XVI/1937, бр. 77/78, 25. IX, стр. 3.

Током 1937. године, међутим, Музичко друштво "Његош" је стално вршило упис нових чланова помагача у својим просторијама. Те године се први пут спомињу и два Чеха музичара: хоровађа Ј. Кубичек и директор Музичке школе Бохуслав Шула.⁵⁶

Никшићка *Слободна мисао* је 1938. године донијела један афирмативни чланак, у којему сарадник овог познатог црногорског листа, између осталог, вели:

"*Ово наше најстарије пјевачко друштво* (подвукао - Д. М.) имало је богату и ничим неокаљану прошлост на свим дјелатностима".

Године 1938. имало је "побједоносну турнеју", која је од стране стручне критике добила "најбоље признање". Управа је тих година довела до тога да Музичко друштво "Његош" постане "једно од најспособнијих". Па, ипак, било је јењавања и застоја у раду овог друштва. За такво стање посебно је критикован предсједник Д. Пајевић, којему је замјерено то што се није повукао правовремено са те функције и уступио мјесто "неком бољем и агилнијем човјеку који би уз сарадњу са осталим члановима повео Друштво оним путем којим су га водили претходници за више од 30 година активног рада".⁵⁷

На годишњој скупштини Музичко друштва "Његош", одржаној августа 1938, изабрана је нова управа "са старим ветераном овог друштва" - *Савом Милуновићем*, финансијским службеником, надајући се да ће он повратити Друштву унеколико пољуљани углед, повећавајући хор на преко стотину чланова, те да ће под руководством "способног и вриједног диригента г. Јукачинског" поново постати достојни репрезент музичке умјетности и културно-умјетничког живота Црне Горе.⁵⁸

Саво Милуновић (1883-1958) рођен је у трговачкој породици Јована Пипера (Милуновића). Као стипендиста црногорске државе школовао се на Високој економској школи у Београду. Између два свјетска рата био је један од директора Црногорске банке, а касније директор Филијале Народне банке Југославије. Био је активан у друштвеним и политичким организацијама. Између два свјетска рата биран је за предсједника туристичког друштва, члана одбора за изградњу споменика "Ловћенска вила" потопљеним добровољцима под Медовом и др. Током Другог свјетског рата живио је на Цетињу и био лојалан према НОП-у. По ослобођењу Цетиња (13. XI 1944), изабран је за предсједника Градског одбора Народноослободилачког фронта. У току окупације (1941-1944)

⁵⁶ *Зетски гласник*, XVI/1937, бр. 50, 19. VII, стр. 5.

⁵⁷ А. Симовић: *Годишња скупштина Друштва "Његош"*. - *Слободна мисао*, Никшић, XVII/1938, бр. 33, 28. VIII, стр. 5.

⁵⁸ *Зетски гласник*, X/1938, бр. 739, 27. VIII, стр. 4.

писао је *Дневник*, који му је остао у рукопису (Државни архив Црне Горе). Умро је на Цетињу 1958. године.

Судећи по једној новинској биљешци, "Његош" је после је дуже паузе посљедњих међуратних година, наступио 5. маја 1939. У тој биљешци се каже:

"Послије друштвене реорганизације и формирања новог великог мјешовитог хора, синоћ је наступио први пут пред нашу публику мјешовити хор Музичког друштва 'Његош', са бираним програмом. Хором је диригирао познати хоровођа Јукачински. И хор и хоровођа су пожњели пуно заслужених аплауза".⁵⁹

Да ли је до ратне 1941. "Његош" имао још каквих активности и јавних наступа, нијесмо могли утврдити, јер на страницама оновремене штампе нијесмо нашли потврду о томе.

⁵⁹ *Зетски гласник*, XI/1939, бр. 77, 6. V, стр. 3.